DOI: 10.32844/2222-5374-2020-105-3.42**УДК: 343.985(477)****Бурбело Б. А.,***заступник начальника ВП – начальник СВ ВП в метрополітені
Головного управління Національної поліції в Харківській області*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Актуальність статті полягає в тому, що реалізація завдань кримінального провадження не може бути вирішена без збору інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та її ретельного вивчення. Якщо на початковому етапі ці завдання переважно стосуються встановлення невідомої особи для її розшуку, ідентифікації та повідомлення про підозру, то на наступному етапі вони стосуються дослідження уже відомої особи для збору доказів її вини, вибір тактики проведення процесуальних дій, а також підготовку доказів необхідних для індивідуалізації покарання та ін. Наголошено, що слідчими (розшуковими) діями, спрямованими на вирішення цих завдань, є: допит самого підозрюваного, допити свідків і потерпілих, обшук з метою виявлення інформації про особистість, призначення судово-психіатричної, судово-психологічної та судово-наркологічної експертиз та інших видів експертиз. Крім того, окремі джерела інформації про особу можуть бути також виявлені під час слідчих оглядів, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, її огляд і виїмка, а також слідчих експериментів. З'ясовано, що під час обшуку місця проживання підозрюваного слідчим може бути отримана орієнтуюча інформація про нього, не пов'язана із виявленням якихось об'єктів. Ця інформація пов'язана, в першу чергу, із поведінкою підозрюваного під час обшуку, здійсненням ним різних заходів протидії чи маскуванню, якщо слідча дія проводиться в його присутності. Вибір тієї чи іншої лінії поведінки під час обшуку говорить про моральні, психологічні характеристики підозрюваного, іноді про його інтелектуальний та освітній рівень. Зроблено висновок, що вивчення особи підозрюваного є діяльністю, яка використовує результати слідчих (розшукових) дій, а також вимагає спеціального проведення таких дій або використання інших процесуальних і не процесуальних можливостей досудового розслідування. Такі заходи дозволяють отримати як матеріальні так і ідеальні джерела інформації. Їх вивчення, з метою встановлення ознак та властивостей підозрюваного є інтелектуальною діяльністю слідчого щодо аналізу таких джерел та пізнання особистості підозрюваного.

Ключові слова: планування, слідчий, відомості, особистість підозрюваного, розслідування злочинів.

Актуальність теми. Реалізація завдань кримінального провадження не може бути вирішена без збору інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та її ретельного вивчення. Якщо на початковому етапі ці завдання переважно стосуються встановлення невідомої особи для її розшуку, ідентифікації та повідомлення про підозру,

то на наступному етапі вони стосуються дослідження уже відомої особи для збору доказів її вини, вибір тактики проведення процесуальних дій, а також підготовку доказів необхідних для індивідуалізації покарання та ін.

Стан дослідження. Проблеми вивчення особи підозрюваного під час слідчих (розшукових) дій висвітлені в роботах таких вчених як П.Д. Біленчука, О.П. Вашука, А.Ф. Волобуєва, О.О. Волобуєвої, Р.М. Дмитріва, Г.К. Курашвілі, А.Р. Ратінова та багатьох інших. Однак науковці фрагментарно розглядали вказані питання в рамках вивчення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Зважаючи на це, метою даної статті є дослідження проблем вивчення особи підозрюваного слідчим, шляхом проведення процесуальних дій.

Виклад основного матеріалу. Збір та вивчення інформації про підозрюваного відбувається як до набуття особою статусу підозрюваного так і після. Уявляється, що збір інформації про підозрюваного та вивчення його особистості може розглядатися як в широкому розумінні, так і у вузькому. В широкому розумінні така діяльність не буде зосереджуватися на процесуальному статусі досліджуваної особи. А отже, буде спрямована на вирішення більшого кола завдань, а також застосування більшого кола засобів, спрямованих на виявлення інформації про особу, що вчинила злочин. У вузькому ж розумінні діяльність, щодо вивчення особи підозрюваного пов'язані із процесуальним статусом «підозрюваного» і спрямована лише на збір характеризуючих даних з метою врахування їх при складанні обвинувального акту.

О.О. Волобуєва розуміє під збором інформації про особу, що скоїла злочин процесуальну і позапроцесуальну пошуково-пізнавальну діяльність слідчого і фахівців, що спрямована на встановлення можливих джерел особистісної інформації, дослідження й аналіз яких дозволить отримати дані про зовнішні анатомічні і функціональні ознаки, психологічний портрет особи, що скоїла злочин, і про її зв'язок зі злочинною подією [1, с. 13]. Вказане визначення досліджуваної діяльності викликає ряд зауважень. По перше, уявляється що вчена даремно обмежила коло суб'єктів, які здійснюють таку процесуальну і не процесуальну діяльність лише слідчим та спеціалістом, адже очевидно, що реалізація її непроцесуальної складової не обходиться від оперативних співробітників. По-друге, види інформації про таку особу явно не можуть бути вичерпаними запропонованими автором.

На нашу думку, під збором інформації по особу, яка вчинила злочин слід розуміти процесуальну та непроцесуальну діяльність особи, яка проводить розслідування, оперативне супроводження, а також залучається в якості спеціаліста чи експерта у кримінальне провадження, що спрямована на виявлення можливих джерел інформації про особу, отримання такої інформації із вказаних джерел та її аналіз з метою встановлення відомостей, що мають значення для вирішення завдань кримінального судочинства.

Необхідно зауважити, що збір інформації, про особу та вивчення такої особи це два види діяльності, які нерозривно пов'язані між собою, однак містять ряд відмінностей.

Перш за все такі відмінності стосуються суб'єктного складу. Так, з приводу діяльності по вивченню особи підозрюваного слід зазначити, що безпосереднє вивчення такої особи з метою вирішення завдань кримінального провадження здійснюється слідчим або дізнавачем, як

особами, які провадять розслідування. Однак отримання такої інформації відбувається із залученням спеціалістів, експертів та оперативних співробітників, які за дорученням слідчого проводять ті чи інші гласні та негласні слідчі (розшукові) дії, судові експертизи, а також оперативно-розшукові заходи. Тому, по суті, якщо говорити, про вивчення особи підозрюваного, то мова буде йти про особу, яка проводить розслідування у кримінальному провадженні незалежно від виду кримінального правопорушення.

Очевидно, що слідчий, вивчаючи особу підозрюваного, як раз ретельно ознайомлюється із результатами СРД, НС(Р)Д, судових експертиз та ОРЗ, спостерігає за поведінкою підозрюваного під час СРД намагається отримати інформацію про особу підозрюваного та зробити певні висновки щодо наявності у такої особи ознак та властивостей кримінально-правового, кримінального процесуального, кримінологічного та криміналістичного характеру, які допоможуть у вирішенні завдань кримінального провадження.

Слід погодитися із Г.К. Курашвілі, що особистість підозрюваного (обвинувачуваного) являє собою необхідний і складний об'єкт вивчення на досудовому слідстві. Повні відомості про особистість підозрюваного (обвинувачуваного) озброюють слідчого знанням, що гарантує доцільне й ефективне розслідування кримінального провадження, що забезпечує виконання завдань, покладених законом на стадію досудового розслідування злочинів [2, с. 11].

Л.Д. Удалова вказує, що криміналістична інформація може бути отримана слідчими переважно за двома напрямками. По-перше, з показань осіб, які опинилися так чи інакше учасниками процесу розслідування (свідків, потерпілих тощо). Відомості, які містяться в показаннях зазначених осіб, за формою подання варто віднести до вербальної інформації, оскільки власне показання являють собою мовленнєве (вербальне) повідомлення з приводу досліджуваних у справі обставин. По-друге, криміналістична інформація може бути отримана шляхом виявлення і дослідження безлічі матеріальних носіїв, у яких значима для справи інформація виражена у вигляді їхньої фізичної, хімічної й іншої ознак; розмірах, обсязі, формі, кольорі, складі і т.п. [3, с. 13–14]. Тому, по суті, пошук такої інформації та її документування здійснюється поєднанням оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій. А аналіз і дослідження відбувається в процесі судових експертиз, або ж під час оцінки результатів таких дій та заходів слідчим.

Слідчими (розшуковими) діями, спрямованими на вирішення цих завдань, є: допит самого підозрюваного, допити свідків і потерпілих, обшук з метою виявлення інформації про особистість, призначення судово-психіатричної, судово-психологічної та судово-наркологічної експертиз та інших видів експертиз. Крім того, окремі джерела інформації про особу можуть бути також виявлені під час слідчих оглядів, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, її огляд і виїмка, а також слідчих експериментів.

Звичайно, що метою цих слідчих (розшукових) дій є не тільки вивчення особистості підозрюваного, а також і встановлення інших обставин, що входять у предмет доказування у кримінальному провадженні.

Спробуємо охарактеризувати процесуальні дії, з допомогою яких слідчий може виявити інформацію про особу підозрюваного. Враховуючи основний розподіл джерел інформації про особу підозрюваного на матеріальні та ідеальні, то розглянемо процесуальні дії залежно від того, які джерела інформації вони допомагають отримати.

Переважно процесуальними засобами отримання матеріальних джерел інформації виступають такі слідчі (розшукові) дії як огляд та обшук, іноді освідування та слідчий експеримент. Документальні матеріальні джерела інформації, що характеризують особу підозрюваного в переважній більшості отримуються шляхом направлення різного роду запитів до різноманітних державних органів, а також підприємств, установ та організацій.

Первинна інформація про особу підозрюваного зазвичай виявляється під час однієї із першочергових слідчих (розшукових) дій – огляду місця події, на якому можуть знаходитись різного роду сліди злочину, матеріальні об'єкти зі слідовою інформацією, або документи. Характер такої інформації залежить від характеру вчиненого злочину.

Відомості, отримані при огляді місця події, за своїм походженням мають комплексний характер й можуть бути використані різнопланово – для розшуку злочинця, побудови версій, допиту потерпілого, підозрюваного, свідка та ін. [4, с. 34]. Якщо досліджувати особу злочинця, то на місці події може бути виявлена інформація, яка може бути використана як для встановлення невідомого злочинця, так і для виявлення окремих його ознак і властивостей, що характеризують його як особистість та можуть використовуватися для прийняття процесуальних і тактичних рішень.

Така інформація може міститися на виявлених на місці події об'єктах, таких як:

- особисті документи підозрюваного що посвідчують особу, підтверджують наявність освіти та спеціальності, проходження підвищення кваліфікації, надають право на керування транспортним засобом, підтверджують наявність майна або банківських рахунків, медична документація підозрюваного, чеки на покупки, білети на транспорт, особиста переписка підозрюваного тощо;

- сліди дактилоскопічного походження, що дозволять швидко визначити наявність судимостей у особи;

- сліди трасологічного походження, наприклад, наявність та характер слідів злону на місці події може надати інформацію про наявність професійних навиків у підозрюваного;

- характер обстановки на місці події дозволить визначити психологічний стан підозрюваного під час вчинення злочину;

- якщо місце події належить підозрюваному, то характер побуту не лише вкаже на матеріальне становище підозрюваного, але і на його професію, хоббі, морально-психологічні особливості тощо.

На відміну від огляду місця події де виявлені матеріальні сліди та об'єкти спрямовуються, в переважній більшості на встановлення невідомої особи та\або збір можливих доказів вчинення кримінального правопорушення нею чи іншою відомою особою, то обшук зазвичай дозволяє вилучити докази відносно встановленої особи.

Практика показує, що інформація про підозрюваного може міститися в наступних джерелах, які найчастіше виявляються під час оглядів та обшуків:

об'єктах, які бути знаряддями вчинення злочину; об'єктах, що використовувалися як засоби вчинення злочину; слідах злочину у місці проведення обшуку; об'єктах, що зберегли на собі сліди злочину; офіційних особистих документах підозрюваного різного призначення; фінансових документах; приватних документах підозрюваного; телефонах, персональних комп'ютерах, планшетах; у змісту особистих сайтів, електронних скриньок та сторінок у соціальних мережах тощо.

З метою вивчення особи підозрюваного, вилучені предмети та документи підлягають ретельному аналізу, а при необхідності окремому огляду у кабінеті слідчого, а в подальшому навіть експертному дослідженню. Таким чином, вказані об'єкти, в залежності від їх призначення та значення для кримінального провадження можуть піддаватися процесуальним або ж не процесуальним дослідженням. А в деяких випадках бути дослідженими процесуальними засобами з метою встановлення та доведення інших обставин кримінального провадження, та шляхом аналізу і самого об'єкта і результатів процесуальної дії щодо його дослідження встановлено відомості про ознаки і властивості особи підозрюваного.

Наприклад, огляд та експертне дослідження знаряддя вчинення злочину дозволить визначити його вид, ознаки, спосіб виготовлення, а також наявність на ньому слідів злочину та ідентифікацію його. А аналіз також результатів судової експертизи надасть слідчому відомості про наявність професійних навичок у використанні такого знаряддя, можливості його виготовлення, або доступу до місця його купівлі, чи наявності знайомих у підозрюваного у відповідних злочинних або професійних колах.

Крім того, під час обшуку місця проживання підозрюваного слідчим може бути отримана орієнтуюча інформація про нього, не пов'язана із виявленням якихось об'єктів. Ця інформація пов'язана, в першу чергу, із поведінкою підозрюваного під час обшуку, здійсненням ним різних заходів протидії чи маскування, якщо слідча дія проводиться в його присутності. Вибір тієї чи іншої лінії поведінки під час обшуку говорить про моральні, психологічні характеристики підозрюваного, іноді про його інтелектуальний та освітній рівень.

Незалежно від присутності чи відсутності підозрюваного під час обшуку за місце проживання слідчий, шляхом сприйняття обстановки у вказаному місці зможе зробити висновки про матеріальне становище підозрюваного, умови проживання, його вподобання та захоплення, чистоплотність, сформувані морально-психологічну характеристику тощо.

Важливе місце серед слідчих (розшукових) дій, під час яких можуть виявлятися відомості про особу підозрюваного, які дозволять в тій чи іншій мірі її вивчити та/або отримати підстави для проведення інших необхідних слідчих (розшукових) дій є допит. Для вивчення особи підозрюваного мають значення показання потерпілих, свідків, самого підозрюваного або його співучасників.

Обставини, які можуть з'ясовуватися під час допиту учасників кримінального провадження досить різноманітні в сукупності складають предмет допиту. Так, кримінальне процесуальне право визначає, що предмет допиту утворюють обставини, які входять до предмета доказування, а також інші обставини, які можуть надати допомогу у всебічному, повному,

об'єктивному здійсненні кримінального провадження та прийнятті правильного процесуального рішення [5, с. 305]. Звісно процесуальний статус допитуваного має немаловажне значення для визначення кола таких обставин та мети самого допиту. Вивчення особи підозрюваного може виступати як окремою визначальною метою допиту, так і бути серед інших, можливо важливіших. Це вирішується індивідуально у кожному кримінальному провадженні та по відношенню до особливостей кожного допитуваного.

Однак, уявляється, що для вивчення особи підозрюваного велике значення має допит свідків. В якості яких можуть виступати як очевидці, так і інші особи, які можуть володіти інформацією про особу підозрюваного. До таких свідків можуть належати рідні, близькі та друзі підозрюваного, сусіди, колеги по роботі, службі чи навчанню, контрагенти підозрюваного або просто знайомі.

Допит підозрюваного дозволяє встановити не лише відомості про обставини кримінального правопорушення, але безпосередньо дослідити особистість підозрюваного, виявити його психологічні характеристики, емоційний стан, а також встановити відношення до вчиненого діяння та бажання усунути спричинені наслідки чи щиро розкаятись, співпрацювати зі слідством або різними способами протидіяти йому тощо. Тобто саме допит підозрюваного дозволяє виявити як вербальну та і невербальну інформацію від першої особи, яка може бути використана для вивчення вказаної особи.

Для розробки прогнозу поведінки підозрюваного слідчий повинен володіти певною кількістю початкової інформації, джерелами якої є: а) матеріальні й ідеальні сліди; б) поведінка підозрюваного на місці події, якщо він присутній. Успіх у розробці прогнозу залежить від умінь слідчого розпізнавати слідову картину місця події, віднайти всі сліди, що там є. На підставі аналізу слідів засобів злочину можна також прогнозувати інтелектуальні, фізичні і професійні властивості злочинця. У ряді випадків матеріальні сліди дозволяють прогнозувати потреби злочинця і способи їх задоволення. Вміння «читати» матеріальні та ідеальні джерела інформації дозволяє діагностувати механізм здійсненого злочину і прогнозувати, хто його міг скоїти.

Для одержання інформації про особистість підозрюваного, крім процесуальних засобів, можливе використання і непроцесуальних – оперативно-розшукових дій, безпосереднього спостереження поведінки, емоційних проявів підозрюваного під час проведення слідчих (розшукових) дій із його участю.

Формування уявлення про особистість підозрюваного вимагає від слідчого інтелектуальної роботи щодо дослідження результатів слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, а також витребуваних документів, для виявлення ознак та властивостей підозрюваного, які можуть бути використані для прийняття процесуальних рішень, вирішення тактичних завдань та формулювання і складання процесуальних документів про закінчення досудового розслідування. Тобто, по суті, вивчення підозрюваного є інтелектуальною діяльністю слідчого, яка здійснюється за результатами кропіткої роботи в процесі розслідування кримінального провадження. Вона може включати як аналіз результатів однієї слідчої дії чи заходу, або результатів дослідження

одного об'єкта, так і їх порівняння між собою з метою отримання узагальненого уявлення про особу підозрюваного.

Важливо відзначити, що планування роботи слідчого по збиранню відомостей, що характеризують особистість підозрюваного, забезпечує органічну єдність розслідування злочинів у цілому по збору зазначених відомостей. Така єдність пропонує наступне. По-перше, одержання відомостей, що характеризують особистість підозрюваного, під час проведення якщо не всіх слідчих (розшукових) дій, то більшості їх. Якщо в ході проведення слідчої (розшукової) дії немає можливості одержати нові не відомі слідству дані, які характеризують особистість підозрюваного, але можна перевірити вже наявні, слідчий повинен скористатися цією можливістю. По-друге, під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий повинен користуватися всіма відомостями про підозрюваного, якими він володіє на даний момент. Тільки в такому випадку можна розраховувати на правильне й ефективне використання зазначених даних для розробки тактики проведення окремих (слідчих) розшукових дій.

Із зазначеною метою слідчий повинен час від часу аналізувати результати зібраних відомостей, що характеризують особистість підозрюваного. Так, у великих і складних провадженнях у процесі розслідування йде постійне нагромадження інформації про особистість підозрюваного, а часто і про особистість багатьох підозрюваних. Ця інформація різна за змістом і джерелами. Одні відомості носять ймовірний, інші – достовірний характер; одні мають потребу в простій елементарній перевірці, інші вимагають для цього складної роботи (висування версій, проведення слідчих дій, а іноді й виконання цілого комплексу процесуальних та інших заходів).

Висновки. Таким чином, вивчення особи підозрюваного є діяльністю, яка використовує результати слідчих (розшукових) дій, а також вимагає спеціального проведення таких дій або використання інших процесуальних і не процесуальних можливостей досудового розслідування. Такі заходи дозволяють отримати як матеріальні так і ідеальні джерела інформації. Їх вивчення, з метою встановлення ознак та властивостей підозрюваного є інтелектуальною діяльністю слідчого щодо аналізу таких джерел та пізнання особистості підозрюваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волобуєва О.О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2006. 20 с.
2. Курашвили Г. К. Изучение следователем личности обвиняемого. М.: Юрид. лит., 1982. 96 с.
3. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: монографія. К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. 324 с.
4. Мисливий В. А. Оглядові дії на місці дорожньо-транспортної пригоди. *Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ* : зб. наук. праць. 2007. № 2(33). С. 239–246.
5. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник. За ред. В.Г. Гончаренка, В.А. Колесника. Київ: Юстініан, 2014. 573 с.

B. Burbelo

CERTAIN ASPECTS OF STUDYING THE SUSPECT OF THE SUSPECT DURING INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS

The relevance of the article is that the implementation of the tasks of criminal proceedings can not be solved without collecting information about the person who committed a criminal offense and its careful study. If at the initial stage these tasks mainly concern the identification of an unknown person for his search, identification and notification of suspicion, then at the next stage they concern the investigation of an already known person to collect evidence of his guilt, the choice of tactics, and the preparation of evidence necessary for individualization. punishment, etc. It is emphasized that the investigative (search) actions aimed at solving these tasks are: interrogation of the suspect, interrogation of witnesses and victims, search to identify information about the person, appointment of forensic psychiatric, forensic psychological and forensic drug examinations and other types expertise. In addition, certain sources of personal information may also be identified during investigative inspections, the seizure of correspondence and the removal of information from communication channels, its inspection and seizure, as well as investigative experiments. It was found that during the search of the suspect's place of residence, the investigator could obtain indicative information about him, not related to the discovery of any objects. This information is primarily related to the behavior of the suspect during the search, the implementation of various countermeasures or disguises, if the investigative action is carried out in his presence. The choice of one or another course of conduct during the search speaks of the moral and psychological characteristics of the suspect, sometimes of his intellectual and educational level. It is concluded that the study of the suspect's identity is an activity that uses the results of investigative (search) actions, as well as requires special conduct of such actions or the use of other procedural and non-procedural possibilities of pre-trial investigation. Such measures allow to obtain both material and ideal sources of information. Their study, in order to establish the characteristics and properties of the suspect is an intellectual activity of the investigator to analyze such sources and knowledge of the suspect's identity.

Keywords: *planning, investigator, information, identity of the suspect, crime investigation.*